

*Radovan Vukanović je bio daroviti
komandant i istaknuti vojni pisac*

*Govor načelnika Generalštaba JNA general-pukovnika
Zorka Čanadija na sahrani general-pukovnika akademika
Radovana Vukanovića, 28. avgusta 1987. godine na Novom
groblju u Beogradu.*

U ime oružanih snaga Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije opraštam se od general-pukovnika i istaknutog revolucionara Radovana Vukanovića, ratnog komandanta Drugog udarnog korpusa i zamenika komandanta Druge armije, većnika AVNOJ-a, narodnog heroja Jugoslavije i istaknutog vojnog rukovodioca u posleratnoj izgradnji naših oružanih snaga, poznatog i priznatog pisca u oblasti istorije narodnooslobodilačkog rata i njegove osobene ratne veštine, akademika i člana Saveta federacije.

Odnjihan u slobodarskom kraju i vaspitan na borbenim tradicijama crnogorskog naroda, Radovan Vukanović je već kao podgorički gimnazijalac, pre šest i po decenija, ušao u jugoslovenski revolucionarni pokret i do kraja dugog i plodonosnog života ostao veran komunističkim idealima, uvek među onima koji su se zalagali za ostvarivanje istorijskih ciljeva radničke klase. Smrću Radovana Vukanovića iz borbenih redova našeg revolucionarnog pokreta odlazi jedan od njegovih najstarijih i najzaslužnijih pripadnika, borac iz stroja najistaknutijih Titovih ratnih generala, darovitih komandanta mlade revolucionarne vojske i vojnih mislilaca.

Revolucionar Radovan Vukanović je kaljen u mnogobrojnim i surovima klasnim okršajima Partije sa buržoaskim

režimom. Više puta je osuđivan, a iz zatvora je upućen i na ratnu dužnost komandira mobilisanog mitraljeskog voda, u aprilskom ratu 1941. godine. Na frontu prema Skadru pred svojim vojnicima je hrabro polagao ispit iz rodoljublja, dosledno ostvarujući liniju Partije u odbrani zemlje od fašističke agresije, danima se hrabro odupirući znatno jačim italijanskim snagama. Sa fronta se, nakon raspada kraljevske vojske, vratio među saborce — komuniste i druge antifašiste i rodoljube, ubeđen da prave bitke za nacionalno i socijalno oslobođenje tek predstoje. Uveren u ispravnost ciljeva Partije i snagu naroda, organizovao je prikupljanje oružja za borce i za one koji će to tek postati, a u trinaestojulskom ustanku jedan je od najistaknutijih organizatora borbe i čelni vojnik Piperskog ustaničkog bataljona. Kao protagonista partizanskog načina ratovanja istakao se u komandovanju jedinicama u čuvenoj akciji na Jelinom dubu i na dužnosti zamenika komandanta Crnogorskog odreda za operacije u Sandžaku. Gotovo godinu dana, od legendarnog Rudog do stvaranja prvih divizija i korpusa NOVJ, komandovao je Drugim bataljonom Prve proleterske brigade, ističući se u toku pohoda Grupe proleterskih brigada za Bosansku krajinu, a naročito u osvajanju Livna. Novembra 1942. Tito mu je poverio komandu nad Četvrtom proleterskom /crnogorskom/ brigadom, s kojom će, u okviru Glavne operativne grupe, ispisati najsvetlije stranice njene istorije u bici na Neretvi. Među brojnim bojevima vezanim za epopeju Neretve naročito je čuvena borba na Vilića gumnu, odakle su borci ove brigade, sa Radovanom Vukanovićem na čelu — u jeku dramatičnog protivudara devet brigada ka Gornjem Vakufu, izvedenog radi zaštite života 4.500 ranjenih ratnih drugova — poručivali Vrhovnom komandantu da preko njihovih položaja Nemci, dok je i jednog živog proletera, neće proći i da su ranjenici sve dotle bezbedni. Nemci nisu prošli, a zaleđeno Vilića gumno je, prekriveno leševima proletera, ušlo u istoriju i legendu.

Ubrzo posle toga Radovan Vukanović postaje komandant Treće udarne divizije. U iscrpljujućim borbama koje su brigade vodile od Gacka do Podgorice, došli su do izražaja Vukanovićev izrazit smisao za racionalnu procenu situacije, lična i komandantska hrabrost pri donošenju odluka, odlučnost u izvođenju borbenih dejstava i veština u angažovanju jedinica, spremnost da podstakne i podrži inicijativu nižih sta-

rešina, odgovornost za ishod borbi i bojeva, politička širina u saradnji sa organima NOP-a i narodom.

U bici na Sutjesci Radovanu Vukanoviću je poverena komanda nad Drugom grupom divizija, čiji je najvažniji zadatak bio da svojim dejstvima vezuje za sebe što jače snage neprijatelja i time olakša proboj Prve i Druge proleterske divizije, štiteći živote preko 3.000 teških ranjenika i tifusara. Dejstvujući danonoćno na prostoru koji je dramatično sužavan i uz Vučevo sveden na jednu jedinu stazu iz kanjona Pive, jedinice pod Vukanovićevom komandom su svoje zadatke odlučno i odgovorno izvršavale. Boreći se do poslednjeg daha za spasavanje ranjenih drugova, one su 13. juna 1943. u dolini Sutjeske, okružene od preko 70.000 nemačkih i italijanskih vojnika, doživele najtežu ratnu dramu. Najodgovorniji vojni starešina u tim zbivanjima i sudionik najdramatičnijih okršaja, Radovan Vukanović, u posleratnim decenijama, u zbornicima sećanja *Sutjeska* i u svojim knjigama *Na ratnoj stazi* i *Ratni put 3. udarne divizije*, detaljno i verno opisao je i analizirao te dramatične događaje, sačuvavši tako od zaborava ono što se ne sme zaboraviti i što može poslužiti kao dragoceno iskustvo u vojevanju za slobodu.

Od septembra 1943. Radovan Vukanović je general naše mlade revolucionarne vojske i komandant popunjene i osvežene Treće udarne divizije, spremne za novu ofanzivu, ovog puta pod ratnom zastavom Drugog udarnog korpusa — kroz Sandžak, Crnu Goru i Hercegovinu. U desetomesečnim borbama i bojevima na ovom širokom i značajnom operativnom prostoru, Radovan Vukanović je sa Trećom divizijom, samostalno ili u sadejstvu sa drugim divizijama korpusa, učestvovao u razbijanju nemačkih, bugarskih, četničkih i drugih jedinica, proširujući slobodnu teritoriju, izgrađujući vojnoteritorijalne organe, jačajući veze vojske i naroda.

Krajem jula 1944, u toku andrijevičke operacije, postavljen je za komandanta Drugog udarnog korpusa. Na toj dužnosti naročito se istakao u slamanju upornih nemačkih nastojanja da se spreči prodor Operativne grupe divizija u Srbiju. Neposredno posle toga, u avgustu 1944, usledila je durmitorska operacija — protiv Prvog proleterskog i Drugog, Trećeg i 12. udarnog korpusa, preduzeta radi sprečavanja novih prodora u Srbiju. I ova operacija je, dobrim delom zaslugom jedinica kojima je veoma vešto i odlučno komandovao general

Radovan Vukanović, završena neuspehom, evakuisano je preko 800 ranjenika u Italiju i stvoreni su uslovi za dalji prodor snaga NOVJ u Srbiju.

Jedinice pod komandom generala Vukanovića od jeseni 1944. razbijale su snage 21. i 91. armijskog korpusa iz sastava Grupe armija »E« na pravcima njihovog odstupanja kroz Crnu Goru, Sandžak i Hercegovinu, da bi ubrzo potom, u sarajevskoj operaciji, kao komandant Operativnog štaba korpusa, predvodio Drugi, Treći i Peti udarni korpus u bojevima koji su, izvođeni na težištu velike prolećne ofanzive Jugoslovenske armije, ulazili u ciklus prve etape završnih operacija za oslobodjenje zemlje. Ono što je iz tih borbi, bojeva i operacija — izvođenih od Morače do Save, uglavnom na brdsko-planinskom zemljištu i u uskim dolinama, stvaralačkom primenom sva tri oblika oružane borbe — kao iskustvo najvrednije i od trajne vrednosti, Radovan Vukanović će sačuvati od zaborava u obimnoj monografiji *Drugi udarni korpus*.

Sa dužnosti zamenika komandanta Druge armije, sa ratnog položaja ispred Zidanog Mosta, Radovan Vukanović je prešao na novu dužnost — za komandanta Šeste armije u formiranju, sa sedištem u Sarajevu. Tim događajem on završava nadahnuto pisane i po sadržaju i porukama dragocene, u dva toma objavljene memoarske zapise *Na ratnoj stazi*.

Istorija će o liku i delu generala Vukanovića kao istaknutog komandanta operativnih sastava NOVJ, s razlogom, izreći visoku ocenu. Ta ocena će se, sigurno, temeljiti i na istini da je on bio u čelnom odredu one društvene snage koja je povela rat, po formi opštenarodni, a po sadržaju oslobodilački i revolucionarni, i postavila sebi najradikalniji politički i vojni cilj. On je predvodio proleterske i udarne jedinice sastavljene od najboljih kćeri i sinova naroda koji se u svojoj dugoj i dramatičnoj istoriji kalio i u četvorogodišnjem oslobodilačkom ratu izdržao najteže probe i najsurovija iskušenja. Pripadao je najvišim starešinama NOR-a koji su snagu crpeli iz ideje koje su narod i njegovu vojsku nadahnjivale i iz ciljeva za koje su se ustrajno, bez posustajanja i odustajanja, borili. Znalački tumačeći i dosledno sprovodeći političku i vojnu strategiju Partije, pravovremeno je shvatio suštinske vrednosti i prednosti opštenarodnog odbrambenog rata, besprekorno i pobedonosno izvršavajući zadatke, duboko uveren u snagu čoveka kao glavnog činioca borbe, ali nikad ne zapo-

stavljajući ni materijalni faktor, prostor i vreme. Stvaralački je primenjivao glavne principe ratne veštine, shvatajući i uvažavajući sve naše osobenosti. Odlučno i maštovito, prema vojno-političkim uslovima na bojištu, primenjivao je sva tri oblika borbenih dejstava, najveći doprinos dajući izvođenju operacija, te sva tri oblika oružane borbe u opštenarodnom odbrambenom ratu, naročito kombinovani, što je došlo do izražaja naročito u zadnjoj godini rata, gde je, za potrebe fronta i u funkciji pobeđe, maštovito angažovao i brojne partizanske odrede, mrežu vojnoteritorijalnih jedinica i ustanova i sve institucije NOP-a. Svakako, i to je bio razlog što je generala Vukanovića na celoj ratnoj stazi pratio glas komandanta koji stalno pobeđuje višestruko nadmoćnijeg neprijatelja, veoma odgovornog pred saborcima i istorijom.

U posleratnom periodu general Radovan Vukanović je bio komandant niške i skopske vojne oblasti, a zatim načelnik Uprave pešadije JNA i Više vojne akademije. Dok je bio na tim visokim dužnostima znatno je doprineo izgradnji naših oružanih snaga, školovanju vojnih kadrova i razvijanju naše osobene vojne misli. Kao istaknuti i očvrslí revolucionar bio je vojni rukovodilac širokih shvatanja, angažovan u partijsko-političkom radu i čuvanju tekovina NOR-a, aktivni pregalac socijalističke revolucije, veran idealima ljudske slobode u ime kojih je celog života ratovao.

Iza Radovana Vukanovića, kao integralni deo njegovog revolucionarnog dela, ostaju četiri knjige, desetak studija i velik broj priloga objavljenih u zbornicima stručnih rasprava i memoarskih zapisa, u svemu oko 2.700 stranica dokumentovanog štiva o našem narodnooslobodilačkom ratu i revoluciji. Dao je verno i snažno svedočenje o svom i našem vremenu, ostavljajući argumentovanu, preglednu, celovitu i dragocenu, nezaobilaznu građu za sva buduća istraživanja iz domena ratne veštine i istoriografije. On je na tim, kao i na brojnim drugim društvenim poljima bio angažovan i na početku devete decenije života, ne dajući sebi pravo na predah u bitkama. Otuda se i može reći, s punim pravom, da je Radovan Vukanović iz redova Titovih bliskih saboraca otišao dosledno ispunivši sve dugove revoluciji i njenoj istoriografiji. Ušao je u red najistaknutijih komandanata mlade oružane sile naše revolucije, a sadržajem i porukama bogatog publicističkog dela u red onih savremenih pisaca koji su dali dragocene

priloge za izučavanje našeg revolucionarnog puta, radi čega je, pored visokih priznanja, dobio i zvanje akademika. Svojim istraživanjem i pisanjem on je dao značajan doprinos u izučavanju osobenosti NOR-a, kao oblika rata, i originalne ratne veštine koju smo primenjivali u njegovom okrilju, svedočeći iz prve vrste i sa najžešćih ratnih poprišta, približio je čitaocu izrazit talenat i vojnički genij Josipa Broza Tita kao stratega i vojskovođe, te doprineo da se shvati kako je naša oslobodilačka i revolucionarna borba bio jedinstven ratni proces i kvalitetno nova pojava u istoriji ratova.

General Radovan Vukanović će ostati da traje u našem vremenu i u vremenu stasanja budućih generacija odlučnih branilaca Titove Jugoslavije važeći za borca koji se — kako je to o njemu u »Vojnom delu« i drugim povodom rečeno — podjednako odgovorno, hrabro i vešto koristio puškom i perom, smatrajući ih veoma značajnim sredstvima za izvojevanje pobeđe i očuvanje njenih tekovina. Time je iza sebe ostavio dubok i svetao trag, po kome ćemo lako prepoznavati i visoko ceniti njegovo revolucionarno delo, ostajući mu, kao i celoj generaciji Titovih bliskih saboraca, večiti dužnici, nadahnjujući se na njihovom primeru.

General-pukovnik
ZORKO ČANADI